

и продължително действащи агенти на И. Гарашанин. Запазената в Сърбия, България и Русия документация за дейността на Веркович, която стана известна от публикациите на части от нея, но доста изобилни по обем и съдържание, дава нагледна представа за агентурната структура, разностранните задачи, които ѝ поставяли от Белград и за широката информация, каквато образовани и активни агенти като Веркович доставяли системно в течение на десетилетия в Белград.

Някои публикатори и изследователи /А. Райкова преди и след нея и другите/, в естествената си радост от изобилието на информация за българите в Македония, за просветните и църковните им борби и за политическите настроения на българското население и за някои контакти на емиграцията и на БРЦК с него, забравят, често изобщо елиминират факта, че докладите на Веркович са типични донесения на един агент на тайната сръбска правителствена национална организация, чийто крайни цели далеч не са благоприятни за българите, особено в Македония, която по макар и незавършените докрай преговори на Гърция и Сърбия от 60-те години, фигурира във взаимното съгласие на правителствата им за поделба на Македония между двете съседни държави.

Наистина, Ст. Веркович поради собствените си научни интереси и като босненец се отнася по-обективно и със симпатии към българите. Той прави полезни проучвания за българското народно творчество, като учен говори за българско население. Подкрепя и църковната му борба, но до времето, когато и белградското правителство е благосклонно към нея. В училищното дело той обаче има инструкции да подпомага усилията на Сърбия да внедри учители-сърби в българските училища и чрез тях да внушава, че населението в Македония принадлежи към сръбската, а не към българската нация или да възпитава сред тях сърбомани. Наблюденията му, също в повечето случаи обективни, не са особено обнадеждаващи за намеренията на Белград. Сравнително честните му информации за българите в Македония и борбите им по силата на обстоятелствата обаче имат обратен ефект: те стават ускоряващ стимул за още по-агресивна политика на правителството и, независимо от неговите намерения, стават един от факторите за появата и настъпателното приложение на друг вариант на опитите му за денационализация на българите в Македония - македонизма, т.е. възприемането и натиска за разпространение сред тях на родената в Гърция идея за внушения, че в тази област живеят не българи, а македонци, нация различна от тях.

Докладите на Ст. Веркович предоставят изобилен материал, който дава представа за дейността и целите на сръбската тайна организация и антибългарската политика на официална Сърбия. Както и в други случаи, тази политика е двойствена - от една страна дава подкрепа на българските национални възжелания, от друга, и с времето все по-активно и целенасочено, все по-определящ характер в нея, съответно в дейността на агентите на тайната организация, вземат националистичните и шовинистични планове на Княжеството за приобщаване на съседни области на български земи. От тук и важността за българските проучвания на архивите на документалните и изследователските публикации на югославски уче-